

Rena Mandel i Carl Theodor Dreyers *Vampyr*.

❖ STUMFILMSHÖRNAN:

Med gasväv framför linsen

Det finns de som tycker att Carl Theodor Dreyers *Vampyr* från 1932 är den bästa skräckfilmen genom tiderna. Kanske har de rätt. För den som vill bilda sig en egen uppfattning finns filmen att tillgå på nätet.

Men 1932 blev filmen utbuad av publiken i Berlin. 1933 bemöttes den med viss likgiltighet i Köpenhamn, för att i Paris mötas av blandade reaktioner. Enligt *New York Times*, som fanns på plats överallt på den tiden, antingen skrattade publiken hysteriskt eller var trollbunden.

Idag verkar det sistnämnda gälla. Den hedervärda sajten Rotten Tomatoes ger verket 100 %, baserat på kritikerindexet 8,8.

Detta för en film vars visuella egenart kanske tillkom genom misstag. Vid de första tagningarna överexponerade fotografen Rudolph Maté några sekvenser. För dimmigt, för mycket ljus, varsågod och ta om, skulle många regissörer ha sagt. Dreyer gjorde inte det, utan fortsatte filma på samma sätt. Nu med gasväv framför linsen.

Och detta tycktes ha lett till att den yttre handlingen blev skäligen ointressant. Vampyrer har för länge sedan slutat skrämja oss, men vad Dreyer lyckades

med från första filmrutan till den sista var att berätta historier inom oss. Och inte nödvändigtvis onda sådana, fast oftast. Skådespelarna (de flesta amatörer) hade en högst teatral mimik. Deras positioner som aktörer var relativt egala. De utgjorde dekor, liksom ljuset och skuggorna. Ansiktena betydde något annat än sina uttryck. Det var kameran som var berättaren, som lekte med oss, men på ett icke-beskäftigt sätt. Och vi påbörjade våra egna berättelser.

En vampyrkvinnas leende blir här något av det mest skrämmande i filmhistorien. Bara det faktum att en mössa faller ner på rätt led istället för upp och ner, ger oss obehag. Ett obarmhärtigt tapetmönster kan ge mardrömmar, liksom en enbent skugga, liksom lien, klockan, flotten eller fingrarna längs ledstången. Och solen. Detaljer istället för berättelse.

Och en begravningsprocession filmad inifrån kistan. Var Ingmar Bergman fullkomligt säker på att han självständigt kommit på sin mest berömda scen ur *Smultronstället*?

Vampyr utgör också en hybrid mellan talfilm och stumfilm. Om det här med gasväven framför linsen var ett genialt misslyckande, blir också användandet av ljud det. Talet är nästan omotiverat, det blir onaturligt, kunde som under stumfilmen ersättas med texttrutor. Men här förvrider det handlingen ytterligare. Mardrömmen attackerar ett annat av våra sinnen, nämligen hörseln. Man får vara tacksam för att vi inte känner, luktar och smakar filmen, men det är nästan på gränsen att vi gör det också.

Slutscenen är fasansfull och utdragen. Allt blir vitt. Det är ungefär som om Dreyer vill varna oss för ljuset, det otrygga, det passionerade. Varningar för detta är inget nytt i västerländsk kulturhistoria. Euripides *Backanterna* är ett annat och tidigt exempel, även om det är konstverk som på de flesta tänkbara sätt skiljer sig från *Vampyr*.

Och när vi sett denna film, lindrar det nog att släcka lampan. Mörkret vill oss inget illa.

OLA STENSSON

En restaurerad version av *Vampyr* från 1998 finns utgiven på dvd, blu-ray och bland annat <https://youtu.be/c4b55yLyIT4> och <https://youtu.be/Wo0OzIPujfc>. Filmens originalnegativ är försvunna.